

Bedrijfsarchieven onder de loep deel 1

Vereniging Bedrijf & Historie vecht voor verborgen verleden

Er ligt een schat aan informatie verborgen in Nederlandse historische bedrijfsarchieven en -collecties. Vele staan (op verzoek) open voor onderzoek. Toch zijn ze niet direct bekend bij onderzoekers en het grote publiek. Dat komt deels door gebrek aan interesse, maar soms ook door een beperkt historisch besef binnen bedrijven. Een van de doelstellingen van de Vereniging Bedrijf & Historie (VBH) is dan ook om het fenomeen bedrijfshistorie onder de aandacht van het publiek te brengen.

De VBH is in 2010 opgericht om bedrijven, ondernemingen en instellingen met historische archieven en collecties samen te brengen, met als doel die collecties en archieven te beschermen en te bewaren voor de toekomst. Om dit te bereiken beoogt de VBH het personeel dat met deze collecties werkt, te professionaliseren en wordt er nadrukkelijk samenwerking gezocht met verwante organisaties. Dit gebeurt onder andere door het houden van bijeenkomsten, lezingen en excursies, het verzorgen van scholing en het uitwisselen van vakkennis. De VBH geeft daarnaast leden de mogelijkheid om hun collectie in compacte vorm te presenteren op de VBH-website (<http://vbh-bedrijfshistorie.nl>). Op die manier verschaft de VBH bedrijfshistorische collecties een platform dat vaak ontbreekt op hun eigen corporate website. De VBH richt zich uitdrukkelijk niet alleen op historische bedrijfsarchieven, maar ook op objecten die van bedrijfs-

historisch belang zijn. Als in dit artikel wordt gesproken over bedrijfscollecties, worden dan ook zowel de historische archieven als objectencollecties bedoeld. Bedrijfscollecties met uitsluitend (moderne) kunst vallen buiten de scope van de VBH en dus van dit artikel.

Kwetsbaarheid bedrijfshistorische archieven

Elf jaar later telt de vereniging iets meer dan vijftig leden. De leden zijn allemaal bedrijven of organisaties waar een of meerdere personen zich over de bedrijfscollecties hebben ontfemd, of dat nu hun hoofdtaak is of niet. Daarnaast heeft de VBH ook tientallen donateurs, 28 om precies te zijn (augustus 2021). Dat zijn personen die de doelstellingen van de vereniging onderschrijven, maar die niet (meer) een bedrijfshistorische collectie beheren. De aangesloten bedrijven hebben zeer diverse achtergronden. Opvallend

Wilfred Genee en archivaris Roy Nanhelkhan in het Heritage Center Douwe Egberts. Boven de kast de tekst: 'Gebruik kennis uit het verleden voor succes in het heden.'

Zelfs gebouwen en apparatuur kunnen onderdeel zijn van een bedrijfshistorische collectie. Het brouwhuis uit 1913 vormt het hart van de 'Heineken Experience' (bron: Heineken Experience, foto Twyzer).

Fotocollecties vormen vaak een ware bedrijfshistorische schatkamer

is het grote aandeel van financiële bedrijven, zoals ING, de Amsterdamse Beurs (Capital Amsterdam) en verzekeraars als Nationale Nederlanden en Aegon. De banken en de beurs behoren dan ook tot de oprichters van de VBH. Directe aanleiding hiervoor vormde de overname van ABN AMRO in 2007 door een consortium van drie Europese banken en de kredietcrisis van 2008. Het historisch archief van ABN AMRO gold lange tijd als een voorbeeld voor de Nederlandse historische bedrijfscollecties, maar kwam door de bankencrisis in ernstige problemen. Tijdens alle onrust veroorzaakt door de overnames, bleek er weinig interesse te zijn voor de historische collectie van de bank en werd er zelfs voorgesteld om de collectie, net als ABN AMRO zelf, op te knippen en te verdelen over de drie consortiumpartners. Toen Fortis zelf ten onder ging in de crisis, werd ABN AMRO teruggekocht door de Nederlandse staat en samengevoegd met Fortis Bank Nederland. De dreiging van het plotseling wegbezuinigen van een prominente bedrijfshistorische collectie en archief maakte pijnlijk duidelijk hoe kwetsbaar bedrijfsarchieven en collecties zijn. De historisch archivariissen en bedrijfshistorici van de financiële instellingen hadden al sinds de jaren negentig regelmatig contact met elkaar en voelden tijdens de crisis de behoefte om de krachten te bundelen. In 2010 namen zij dan ook het initiatief tot het oprichten van de VBH.

De VBH is niet alleen een vereniging van financiële instellingen. Het groeiende ledenbestand bestaat uit een keur van Nederlandse bedrijven, uiteenlopend van banken en verzekeraars tot supermarktketens, warenhuizen (waaronder de voormalige V&D), producenten (waaronder Heineken), entertainment- en hospitalityservices (waaronder hotel en voormalig cruiseschip de SS Rotterdam). Ook het midden- en kleinbedrijf is vertegenwoordigd in de vereniging met bedrijven als verhuisbedrijf Saan. Verder zijn enkele historische instituten lid die nauwe banden hebben met sociaaleconomische geschiedenis of hoeders zijn van oud-bedrijfscollecties. Denk aan het Nederlands Economisch Historisch Archief (NEHA) en het Noord Hollands Archief, waar de unieke collectie van de Koninklijke Joh. Enschedé, drukker van onder andere bankbiljetten en postzegels, is ondergebracht.

Wat maakt bedrijfshistorische archieven en collecties zo belangrijk?

Historische bedrijfscollecties verschillen onderling sterk. De aard van de sector waartoe het bedrijf behoort, is bepalend voor het zwaartepunt. Zo vind je documenten, objecten en audiovisueel materiaal terug betreffende:

- **Oprichting, wijziging in rechtsvorm, fusies en liquidaties:** akten van vennootschap, statuten en wijzigingen daarin, registers van aandelen en obligaties.
- **Bestuur:** notulen en dossiers van algemene vergaderingen,

de raad van bestuur, de raad van commissarissen en directieven en nota's aan en van de directie.

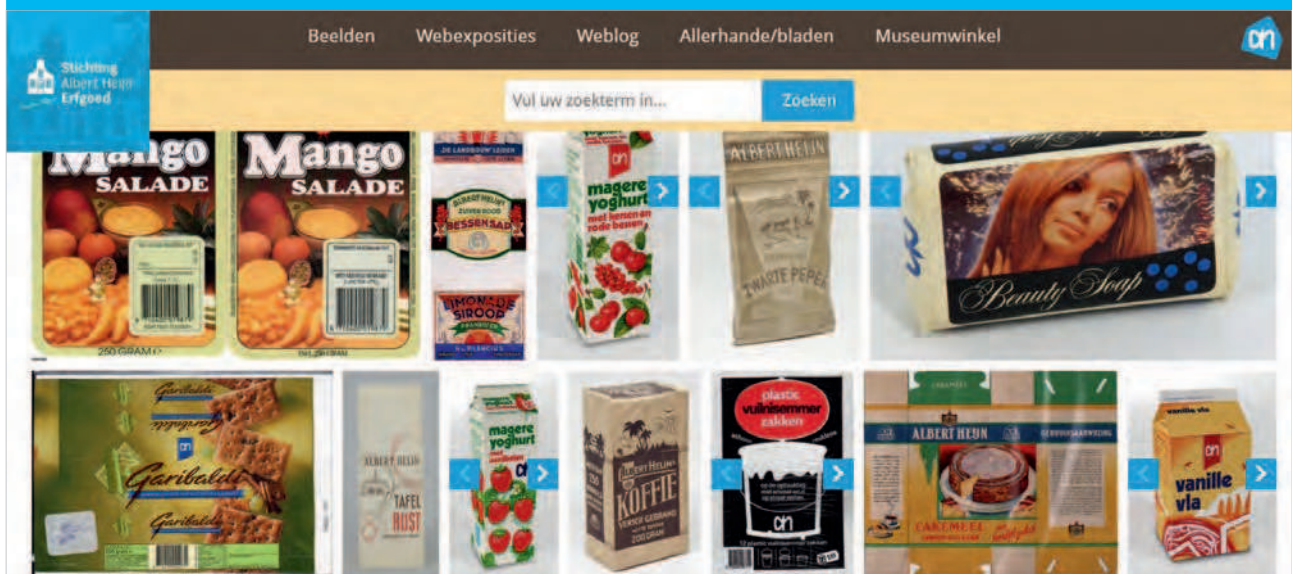
- **De dagelijkse leiding van een bedrijf:** jaarverslagen, lange-termijnplannen en organogrammen, inspectierapporten en dossiers rond belangrijke gebeurtenissen als stakingen. Maar ook persberichten en personeelsbladen, of documenten over extern beleid, bijvoorbeeld correspondentie met publiekrechtelijke organisaties en instellingen.
- **Verwerving en beheer van eigendommen:** bodemonderzoek, bouwplannen, kadastrale documenten en akten en contracten.
- **Sociaal overleg:** documentatie aangaande de ondernemingsraad en CAO-overleg.
- **Productie, techniek en onderzoek:** studierapporten, dossiers betreffende patenten en productontwikkeling en productiedossiers.

»

Een vondst uit de audiovisuele archieven van het Bedrijfshistorisch Archief ING. Afdeling Rekeningcourant van de Rijkspostspaarbank tijdens jaarlijkse rentebijdrage en de jaarlijkse afsluiting met stapels stamkaarten, 1950.

Op de website van de Stichting Albert Heijn Erfgoed vind je vrij toegang tot een uitgebreid archief van onder meer productverpakkingen, foto's en tijdschriften, waaronder de Allerhande.

» **Objecten die herinneringen oproepen**

Net zoals het zwaartepunt van historische bedrijfsarchieven afhangt van de economische sector, kunnen ook de historische collecties erg verschillen van bedrijf tot bedrijf, zoals op de binnenkort geheel vernieuwde VBH-website gezien kan worden. Voor bedrijven die zich specialiseren in de productie of handel van voedsel of dranken, bijvoorbeeld Douwe Egberts, bestaat de collectie voor een groot deel uit objecten 'waarmee de klant in contact komt'. Het gaat hierbij niet alleen om reclame-uitingen zoals posters, advertenties of commercials, maar ook om verpakkingen, versies van beeldmerken en veelgebruikte producten. Ook objecten die klanten konden verdienen in spaaracties maken vaak onderdeel uit van deze collecties. Wat de objecten gemeen hebben, is dat ze vaak sterke herinneringen oproepen. Een aantal van deze bedrijven maakt hiervan gebruik door het opzetten van bezoekerscentra rondom de beleving van een merk, zoals de Heineken Experience. Eeuwenoude familiebedrijven waaronder Bols en Nolet maken handig gebruik van hun familiegeschiedenis om het imago van hun merk te versterken. Dienstenbedrijven als banken en verzekeraars hebben

minder of geen herkenbare producten vervaardigd, maar maakten niet minder gebruik van reclames en klantgericht promotiemateriaal. Spaarbanken en verzekeraars waren hierin vaak pioniers. Nationale Nederlanden heeft bijvoorbeeld een prachtige collectie reclameaffiches. De focus in deze collecties ligt echter vaak op de technische aspecten van de geleverde diensten, of het werk achter de schermen. Denk aan gespecialiseerde calculators voor boekhouders en beurshandelaren, de eerste computers die in de jaren zestig werden gebruikt voor de verwerking van betaalopdrachten, geld- en pinautomaten en bankboekjes. Ook in de audio-visuele archieven kan men foto's en filmpjes over het dagelijks werk van het personeel vinden. Fotocollecties vormen vaak een ware bedrijfshistorische schatkamer: zo ontbreekt in de fotocollectie van ABN AMRO vrijwel geen enkele stad, dorp of gehucht waar de bank wereldwijd ooit was gevestigd.

Waarom historische bedrijfscollecties bewaren?

De acquisitie van deze historische collecties gaat slechts deels georganiseerd. Afhankelijk van de aard van een bedrijf en gemaakte afspraken kan een archivaris bijvoorbeeld verwachten dat de jaarverslagen, notulen van de raad van bestuur en belangrijke reclamematerialen met regelmaat worden toegezonden. Maar bedrijven zijn niet verplicht om historische archieven of collecties aan te houden. Voor de meeste documenten – zoals notulen van de raad van bestuur, gegevens omtrent bedrijfsmatig onroerend goed en jaarrekeningen – bestaat alleen een minimale bewaartermijn van vaak zeven tot tien jaar. Op het bewaren van historische objecten staat meestal helemaal geen termijn, en een bedrijf zou in principe zelfs vrij zijn om collecties en archieven naar eigen wil te vernietigen. Daarom is het belangrijk om op de hoogte te zijn van wat de belangrijkste bedreigingen zijn voor historische bedrijfscollecties.

Een serie directeursportretten in het ABN AMRO hoofdkantoor in Amsterdam straalt continuïteit en vertrouwen uit (foto Bert Verhoeff).

Geschiedenis schept een band met het bedrijf

Bezuinigingspost

Naast de eerdergenoemde faillissementen, fusies en overnames vormen geld- en tijdgebrek natuurlijk altijd een gevaar. Veel hangt af van het hoger management, of men de bruikbaarheid van bedrijfshistorie inziet en begrijpt. Als dat niet het geval is, komt het voor dat bij een bedrijf de historische afdeling als niet essentieel voor de bedrijfsvoering wordt beschouwd en daarmee dus een gemakkelijke bezuinigingspost. Er wordt dan al snel te weinig geld opzeggend voor beheer en behoud van de collectie, of archivariësen en collectiebeheerders die met pensioen gaan worden niet (tijdig) vervangen. Ook worden er geen geld en fte's vrijgemaakt voor digitale archivering. Hierdoor beginnen er gaten te vallen in veel collecties, omdat informatie, reclame en zelfs producten de afgelopen twintig jaar voornamelijk digitaal worden geproduceerd en aangeboden. In het ergste geval kan er worden besloten om de historische collectie volledig extern op te slaan of af te stoten.

Bedrijfsbelang

Waarom zou een bedrijf een historisch archief of een historische collectie aanleggen, beheren en onderhouden? Historische collecties en archieven kunnen soms een heel direct en concreet bedrijfsbelang dienen. Voorbeelden daarvan zijn oude vergunningen, contracten en eigendomsbewijzen in geval van de verkoop van een (hoofd)kantoorgebouw of dochterbedrijf, of oude reclamecampagnes en producten waaruit belangrijke lessen getrokken kunnen worden door de huidige afdelingen Productontwikkeling en Marketing. Bedrijfsgeschiedenis kan een inspiratiebron zijn voor nieuwe innovaties en producten. Kennis van de

eigen bedrijfsgeschiedenis zorgt ervoor dat werknemers kritisch kunnen kijken naar hun eigen bedrijf en functie, vrij van dogma's en veronderstellingen over het desbetreffende bedrijf. Dit zorgt ervoor dat fouten uit het verleden niet worden herhaald en dat men zich kan toelagen op echte innovatie en procesverbetering.

Verantwoordelijk voor de eigen geschiedenis

Aandacht voor de geschiedenis, traditie en ontwikkeling van het eigen bedrijf speelt daarnaast een belangrijke rol in de bedrijfscultuur: het schept vertrouwen, een groot goed in het bedrijfsleven. Het bewaren van archieven voor de toekomst kan het imago en de identiteit van een bedrijf dan ook versterken. Een bedrijf dat zorg draagt en verantwoordelijkheid neemt voor de eigen geschiedenis, toont zich transparant, eerlijk en betrouwbaar. Het tegenovergestelde is ook waar. Een bedrijf dat zijn geschiedenis niet beschikbaar stelt voor het publiek of zichzelf, kan zich minder goed weren tegen kritiek over dat verleden. Geschiedenis schept een band met het bedrijf, niet alleen voor de werknemer en de klant, maar ook met de samenleving als geheel. Bedrijfsarchieven maken deel uit van ons erfgoed, vooral bij bedrijven die het particuliere belang overstijgen door hun grote economische, sociale en zelfs culturele invloed op nationaal en internationaal niveau.

In tegenstelling tot kunstcollecties zijn historische archieven en collecties vaak (nog) geen vanzelfsprekend en gewaardeerd onderdeel van een modern bedrijf met een rijk verleden. De VBH probeert hier al sinds haar oprichting in 2010 verandering in te brengen, direct en indirect. Ook in de toekomst blijven we ons inzetten om het erfgoed van het Nederlandse bedrijfsleven de plaats te geven die het verdient. |

Dit artikel is het eerste in een serie van drie, waarin de VBH aandacht schenkt aan de specifieke eigenschappen van historische bedrijfscollecties en archieven.

Het objectendepot van het Bedrijfshistorisch Archief ING.